

ΜΕΝΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΩΝ 400.000 ΑΝΤΙΤΥΠΩΝ

Ο

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ

ΤΩΝ
ΒΡΑΧΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ο αρχάγγελος των βράχων**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Μένιος Σακελλαρόπουλος
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χρυσούλα Τσιρούκη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Μένιος Σακελλαρόπουλος, 2023
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Lyn Randle / Trevillion Images
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2023

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2023, 8.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-5206-7
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-5207-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε. | PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Από το 1979 Publishers since 1979

Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800	Tel.: 2102804800

e-mail: info@psychogios.gr
psychogios.gr

ΜΕΝΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ

ΤΩΝ

ΒΡΑΧΩΝ

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

- 20 χρόνια ταξίδια με τον Παναθηναϊκό*, Λιβάνης, 2003
Ολυμπιάδα, Ιστορία και θρύλοι, Λιβάνης, 2004
The game boy – Το μοιραίο 10, Λιβάνης, 2006
Θα πεθάνεις, ρε, Λιβάνης, 2007
Η νύχτα της Λώρας, Λιβάνης, 2008
Μαύρο φίλι, Λιβάνης, 2009
Φεγγάρι από πέτρα, Λιβάνης, 2010
Δύο μαύρα πουκάμισα, Λιβάνης, 2011
Πορφυρός κώδικας, Λιβάνης, 2012
Ένοχες ζωές, Λιβάνης, 2013
Η παγίδα των χρωμάτων, Λιβάνης, 2014

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

- Το σημάδι*, 2015
Δεκατρία κεριά στο σκοτάδι, 2016
Ο χορός των συμβόλων, 2017
Η πυραμίδα της οργής, 2018
Πικρό γάλα, 2019
Τα δεκαέξι γράμματα, 2020
Το κορίτσι της στάχτης, 2021
Ενός λεπτού σιγή, 2022
Πορφυρός κώδικας, 2023

*Στις ψυχές που χάθηκαν τόσο άδικα
στα παγωμένα νερά παλεύοντας να σώσουν τη ζωή τους.
Στους ανθρώπους που άπλωσαν χέρι βοήθειας
στης γης τους κολασμένους.
Στην οικογένειά μου που πάντα
κρατάει ζεστά τα όνειρά μου.*

Φούσκωνε η θάλασσα κι έμοιαζε με θεριό που βρυχιόταν, και μαστίγωνε τους ανθρώπους με τα πελώρια σαν βουνά κύματά της και τους πετούσε με δύναμη στα πλαϊνά της βάρκας, ένα καρυδότσουφλο που κείτονταν ανήμπορο στο νερό κι υπέφερε ώρες τώρα, έτοιμο να διαλυθεί από το καραντί.

Κραύγαζε απελπισμένος ο κόσμος μέσα, φοβισμένος, τρομοκρατημένος, πανικόβλητος, βρεγμένος ως τα κόκαλο κι ως τα τρίσβαθα της ψυχής. Όλοι υγροί ως το μεδούλι κι όλα τα υγρά στο πρόσωπο και στα λερά ρούχα τους· νερά, εμετοί, μύξες, όλα ένα πάνω τους, μια μάσκα τρόμου και αγωνίας και απελπισίας και ανημποριάς, με τη ζωή τους να τρεμοπαίζει κάθε δευτερόλεπτο. Αλλά δεν ήταν αυτό το μόνο μαρτύριο που προσπαθούσαν να συνηθίσουν τις τελευταίες ώρες. Όχι δηλαδή ότι συνηθίζεται, αλλά ήταν τόσα αυτά που έπρεπε να αντιμετωπίσουν σ' αυτή την κολασμένη διαδρομή.

Πέρα από τη ζάλη που τους έφερνε το κύμα και το παγωμένο νερό, το οποίο περόνιαζε πρόσωπα και κορμιά, ο αέρας ήταν ακόμα ένας μεγάλος εχθρός, σπαθί πάνω από τα κεφάλια τους. Σφύριζε μανιασμένα και ακατάπανστα και τους χαστούκισε αλύπητα, πριν και μετά τα χαστούκια της αρμύρας που τους είχε πρήξει τα πρόσωπα, αφού τους έσκαβε ώρες ατέλειωτες.

Τους έπαιρνε τ' αυτιά και τις ψυχές αυτό το τρομακτικό βουητό, που σταματούσε μόνο μερικά δευτερόλεπτα, λες και έκανε διάλειμμα για μια βαθιά ανάσα, κι ύστερα ξεσπούσε ξανά λυσσασμένα, ουρλιάζοντας σε θάλασσα κι ουρανό, δυο κατάμαυρα πέπλα που μάχονταν για το ποιο έχει μεγαλύτερη σκουράδα αυτή την άγρια νύχτα με το φεγγάρι στη χάση του, μια λυπημένη θολή φλούδα μέσα στην απόλυτη μαυρίλα.

Και δε χτυπούσε μόνο τα πρόσωπα ο λυσσασμένος αέρας αλλά και το νερό, που, σαν να το έδεχνε ένα θεριό από κάτω, τινάζοταν και τινάζε το καρυδότσουφλο, κι έκανε τους ανθρώπους να ουρλιάζουν σαν να ήταν στο χείλος ενός ηφαιστείου που εκσφενδόνιζε λάβα και θάνατο.

Η φωνή εκείνου του μαυριδερού που έκανε τον δερβένα-γα στη βάρκα, αυτού που τους είχε φορτώσει απέναντι, στο Μπαντεμίλ της Τουρκίας, σφύριζε το ίδιο απειλητική με τον αέρα: «Πετάξτε τώρα τις τσάντες σας στη θάλασσα! Τώρα! Τι να τις κάνετε άμα πνιγείτε!».

Κάτι πήγε να πει ένας άλλος σκουρόχρωμος, αλλά το χαστούκι του Αλί πρόσθεσε αίμα στο πρόσωπό του, δίπλα στα άλλα υγρά.

Κανένας άλλος δεν κουνήθηκε, αφού ο Αλί έβγαλε πιστόλι από το χακί μπουφάν με τις πολλές τσέπες, παγώνοντας κι άλλο το αίμα των επιβατών.

«Εδώ κάνω κουμάντο εγώ! Κι αν δε με ακούτε, θα φοφήσουμε σαν γατάκια! Σ' αυτή τη ρημάδα τη χώρα που θα πάτε, την Ελλάδα, όλο και κάτι θα σας δώσουν να φορέσετε. Αλλά με τόσες τσάντες εδώ μέσα, θα αναποδογυρίσουμε και θα μας φάνε τα σκυλόψαρα. Κατανοητός;»

Ήταν ένα παράταιρο ασκέρι και κανένας δεν καταλάβαινε

κανέναν. Αφγανοί, Ιρανοί, Σομαλοί, Κογκολέζοι, άλλοι από τη Σιέρα Λεόνε και την Ερυθραία και την Υεμένη, όλοι στην πλάτη του διαβόλου, δεμένοι όμως με την ίδια αγωνία, τον φόβο, την ανάγκη να ξεφύγουν από την κόλασή τους.

Αλλά και η βάρκα ήταν κόλαση γι' αυτούς. Τους είχαν διαβεβαιώσει εκεί όπου τους φόρτωσαν, στο λιμανάκι Μπαντεμί της Τουρκίας, ότι η Λέσβος ήταν μια ανάσα δρόμος, μια σίγουρη και δοκιμασμένη διαδρομή που θα τους οδηγούσε σε μια ασφαλή ζωή.

Τους είχαν τρομάξει στην αρχή τα άγρια και κοφτερά βράχια στο Ντικίλι, όμως εκείνος τον χαβά του.

«Ούτε οκτώ μίλια. Και βγαίνουμε τσακ μπαμ απέναντι και με ασφάλεια, κάπου κοντά στο αεροδρόμιο», τους έλεγαν οι διακινητές του θανάτου.

Αλλά βρέθηκαν σε ένα άθλιο κόκκινο φουσκωτό που με το ζόρι στεκόταν στο νερό, να μαστιγώνονται από τη θάλασσα και τον αέρα ώρες ολόκληρες, αμέτρητες, ατέλειωτες, εφιαλτικές. Κι ήταν, υποτίθεται, εκλεκτοί και ευνοημένοι, αφού επιλέχθηκαν προσεκτικά μέσα από πολλούς από «τον Μεγάλο Κενάν», όπως τους έλεγε ο Αλί.

Ευνοημένοι... Δύο χιλιάδες δολάρια το κεφάλι πλήρωσαν για να μπουν σε ασφαλές σκάφος, όπως τους είχαν διαβεβαιώσει στη Σμύρνη, και τελικά βρέθηκαν μπροστά σε ένα φουσκωτό της κακιάς ώρας.

«Αυτό είναι κι όποιος θέλει!» τους είχαν πει τα τσιράκια του Κενάν, του κουμανταδόρου. Κι όταν ένας Σομαλός αντέδρασε έντονα κάνοντας μεγάλη φασαρία, βρέθηκε ανάσκελα με μια σφαίρα ανάμεσα στα φρύδια του. Αυτό ήταν αρκετό για να κάνει τη Βαβέλ –με όλες τις φυλές του Ισραήλ– να τρομοκρατηθεί, να σιωπήσει και να επιβιβαστεί δίχως δεύτερη

σκέψη στο φουσκωτό. Κανένας δεν τόλμησε να ξαναμιλήσει κι όλοι προσεύχονταν να τελειώσει αυτό το μαρτύριο.

Δεν ήξερε κι ο ίδιος ο Αλί πού θα τους βγάλει αυτή η «τσάρκα» με κατεύθυνση μια έρημη περιοχή κοντά στο αεροδρόμιο της Μυτιλήνης, την οποία θα έκανε πρώτη φορά. Συνήθως έβγαινε στον Μόλυβο, στην Εφταλού ή τη Συναμιά, στη Σκάλα, ενώ από την άλλη διαδρομή έβγαινε στη Χαραμίδα με τις μεγάλες πέτρες αλλά την ισάδα μπροστά. Αυτή όμως ήταν η εντολή του Μεγάλου Κενάν γι' αυτό το βράδυ, επειδή είχε την πληροφορία ότι σ' εκείνα τα σημεία όπου πήγαιναν συνήθως υπήρχε Λιμενικό που καραδοκούσε.

Καταλάβαινε πάντως κι ο ίδιος ότι δεν επρόκειτο να φτάσουν εκεί όπου είχαν προγραμματίσει, αφού ο βοριάς και τα έντονα ρεύματα ήδη τους είχαν παρασύρει και δεν είχε ιδέα πού μπορεί να τους ξέβραζαν.

Οι περισσότεροι επιβάτες ήταν ζευγάρια, αλλά υπήρχε και μια οικογένεια Ιρανών που είχε δώσει οκτώ χιλιάδες δολάρια για να μπει στα σίγουρα στο σκάφος. Η Γκουλ Σιρίν με τον γιο της, Ασκάν Κορμπανί, και την κόρη της, Σετάρρα, που είχαν φτάσει στη Σμύρνη έπειτα από μια τεράστια περιπέτεια. Ο Ασκάν, που είχε κανονίσει το ταξίδι προς την ελευθερία, όπως νόμιζε, έκανε νεύμα στη μητέρα και την αδελφή του να υπακούσουν στην εντολή του Αλί και να πετάξουν στη θάλασσα τους σάκους τους, αφού πρώτα είχε φροντίσει να δέσει γερά στη μέση του εκείνο το τσαντάκι στο οποίο φυλούσε μέσα σε νάιλον σακούλες ορισμένα πολύτιμα πράγματα.

Όλοι άρχισαν να πετάνε τρομαγμένοι το «περιττό βάρος», ακόμα και τα παπούτσια τους, με εξαίρεση δυο γυναίκες που έδειχναν σαστισμένες.

«Τώρα!» ούρλιαξε ο Αλί σαν αγριεμένος αέρας έτοιμος να μαστιγώσει τα πάντα.

Εκείνες, τρέμοντας από τον φόβο και το κρύο, του έδειξαν τα μωρά στην αγκαλιά τους.

«Είναι τα πράγματά τους, τι θα κάνουμε χωρίς αυτά; Λίγο γάλα σε σκόνη, κάποιες πάνες, φάρμακα, μερικές αλλαξιές, κουβερτάκια...» είπε η μία, για να δεχτεί αμέσως ένα χτύπημα από τον Αλί, που της άρπαξε την τσάντα και την πέταξε στη θάλασσα δίχως δεύτερη σκέψη.

Μπροστά στην παγωμένη κι απελπισμένη μάνα, ο νεαρός από τη Σιέρα Λεόνε το θεώρησε βάρβαρο και κινήθηκε εναντίον του, αλλά ένας βοηθός του Αλί τον χτύπησε με ένα ξύλο στο κεφάλι. Ο άμοιρος μάτωσε ακαριαία, ζαλίστηκε πολύ, κι όπως πισωπάτησε προκαλώντας έντονες αναταράξεις στη βάρκα, βρέθηκε στο νερό.

Ο αέρας και το κύμα βρήκαν τη βάρκα στο σήκωμά της και την αναποδογύρισαν σαν σπιρτόκουτο. Κι ήταν η πρώτη φορά που τα ουρλιαχτά του κόσμου νίκησαν τις φωνές του αέρα και τον γδούπο των κυμάτων.

Ο θεός της θάλασσας, της γης, της σελήνης, ο θεός των Σομαλών, των Ιρανών, των Αφγανών, ο θεός των βράχων και των βουνών θα έχανε για πάντα τη λαλιά του αν έβλεπε αυτό που συνέβη μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα. Η θάλασσα κατάρτιε με μια χαφιιά τα δυο μωρά και τα έστειλε στον υδάτινο Άδη, που φαινόταν αχόρταγος τούτη τη στιγμή, έτοιμος να κατασπαράξει τα πάντα.

Έσκισαν τα βουνά τα ουρλιαχτά των δυο μανάδων, ξεκόλλησαν βράχοι και τσιμέντα. Κι ήταν τόσο δυνατές και σπαρακτικές οι κραυγές, που πρέπει να ξεριζώθηκε η καρδιά τους και να βγήκε για να τις παρηγορήσει.

Δεν πρόλαβε να μάθει κανείς. Γιατί στα επόμενα λεπτά, αιώνες δηλαδή, χάθηκαν κι αυτές. Δεν πρόλαβε να τις τυλίξει η τρέλα, γιατί έτσι θα ήταν χωρίς τα μωρά τους, ιέρειες της τρέλας. Χάθηκαν τα δυο ανθάκια που δε θα μεγάλωναν ποτέ, μένοντας για πάντα στο σκοτάδι, χάθηκαν και τα κλαριά τους. Η άδεια βάρκα έκανε μια σβούρα γύρω από το κεφάλι του Αλί, που είχε πιαστεί από ένα σχοινί για να κρατηθεί. Οι ελπίδες του ήταν τρύπιες, όπως η βάρκα. Η σιλικόνη στις ρωγμές που υπήρχαν αποδείχτηκε ανεπαρκής κι έτσι έφυγε για τον πάτο, παρασύροντας μαζί της και τον Αλί, αυτόν που πριν από το ταξίδι είχε μπαλώσει ο ίδιος τη βάρκα για να καταφέρει να πραγματοποιήσει το δρομολόγιο.

Υπήρχε ένα ακόμα μεγαλύτερο σοκ από την αναποδογυρισμένη βάρκα που έκανε πολλούς να σκεφτούν ότι θα πεθάνουν, και μάλιστα πολύ γρήγορα. Κι αυτό ήταν η θερμοκρασία του νερού, ένα πέπλο πάγου αφόρητο που παρέλυε κεφάλι, σώμα και δάχτυλα. Ακόμα και τα παγάκια θα ήταν πιο ζεστά. Αυτή η πρώτη επαφή με το νερό ήταν σαν απαυωτά μαχαιρώματα.

Ο Ασκάν ούρλιαζε μέσα στη θάλασσα κι ήξερε καλά ότι δεν είχε δει ακόμα τα χειρότερα. Προσπαθούσε μέσα στο σκοτάδι να διακρίνει τη μάνα και την αδελφή του αλλά και ν' ακούσει τις φωνές τους για να μπορέσει να τις βοηθήσει. Κι ήταν μέγιστη αυτή η τρέλα της τραγωδίας που φώλιασε στο μυαλό του, αφού μόνο άντρες έβλεπε γύρω του, με αποτέλεσμα να πανικοβληθεί ακόμα πιο πολύ.

Η μητέρα του είχε προβλήματα με την καρδιά της, ενώ η αδελφή του δεν ήξερε κολύμπι κι έτσι καταλάβαινε ότι έπρεπε να βιαστεί να τη βρει. Νικώντας τον πανικό, χτυπούσε με δύναμη τα χέρια του στο νερό και τίναζε συνεχώς τα πόδια

του κολυμπώντας κυκλικά για να καταφέρει να τις εντοπίσει και ταυτόχρονα προσευχόταν σε όποια θρησκεία ήξερε: στο Ισλάμ, στον χριστιανισμό και τον ιουδαϊσμό, στον ζωροαστρισμό και τον ινδουισμό, στους Σίιτες, τους Σουνίτες, στους Μπαχάι, στους Γεζίντι, στον άνθρωπο, στον διάβολο.

Δεν ήξερε κι ο ίδιος πόση ώρα κολυμπούσε, όταν εντόπισε το πτώμα της μάνας του, της Γκουλ Σιρίν. Οι γιγάντιοι όσο η θάλασσα λυγμοί του έσκισαν την καρδιά όσων ήταν γύρω του. Αγκάλιασε την άτυχη μάνα –εκείνη που επέμενε να μείνει πίσω, στην Τεχεράνη, κι ας τη φυλάκιζαν όπως τον άντρα της– κι έτρεμε σύγκορμος. Και δεν ήταν το κρύο, ο άνεμος, το παγωμένο νερό, αλλά αυτή η συντριβή μέσα του που του κομματιαζε τα σωθικά. Σπάραζε γιατί ένωθε ένοχος, αφού, όταν εκείνη τον παρακαλούσε να μη φύγει, την πήρε με το ζόρι, όπως και την αδελφή του, την οποία δεν εντόπισε ποτέ, καταλαβαίνοντας ότι την είχε καταπιεί το νερό.

Κρατούσε αγκαλιά τη νεκρή μάνα παλεύοντας με τα κύματα κι ελπίζοντας ότι θα κατάφερε να τη βγάλει στη στεριά για να μπορέσει να τη θάψει. Δεν είχε ιδέα αν το ναυάγιο έγινε κοντά στην ακτή ή μακριά, δεν ήξερε καν αν θα επιβίωνε ο ίδιος ή αν στο επόμενο διάστημα θα ακολουθούσε μάνα και αδελφή στον υγρό τάφο τους. Θεωρούσε δεδομένο ότι η Σετάρα δεν τα είχε καταφέρει. Πάντα έτρεμε το νερό, ακόμα και όταν το έβλεπε. Την πρώτη τους φορά, όταν πήγαν μια εκδρομή στην Κασπία Θάλασσα, αρνήθηκε να τους ακολουθήσει. Και τη δεύτερη, στον ποταμό Καρούν, κόντεψε να λιποθυμήσει όταν ανέβηκαν σε ένα ταχύπλοο που θα τους πήγαινε βόλτα.

Στην επόμενη ώρα χάθηκαν άλλοι τέσσερις ναυαγοί που δεν άντεξαν άλλο στο νερό. Τότε, δίπλα σε πτώματα, χαλασμένα σωσίβια, παπούτσια και ρούχα που επέπλεαν, πήρε

μια πολύ δύσκολη απόφαση· να αφήσει τη μητέρα του να χαθεί στα νερά και να προσπαθήσει να βοηθήσει όσους μπορούσε.

Ήταν ένας εξαιρετικός αθλητής, τόσο στο σχολείο όσο και στο πανεπιστήμιο, κι αυτό τον βοηθούσε να έχει πολύ καλή φυσική κατάσταση. Συνεχίζοντας να κολυμπάει χαιρέτησε την Γκουλ Σιρίν με μια υπόσχεση: «Δε θα σε ξεχάσω ποτέ... Κι αν τα καταφέρω, κάθε χρόνο τέτοια μέρα θα προσκυνώ τη μνήμη σου με *Sinehzani**».

Δεν ήταν τόσο των παραδόσεων, αλλά μπροστά στο πτώμα της μάνας θα υποσχόταν τα πάντα. Δεν άφησε τον εαυτό του να παρασυρθεί κι άλλο από το συναίσθημα, αν και ήταν διαλυμένος από όσα είχαν συμβεί, το μεγαλύτερο σοκ της ζωής του. Έπρεπε όμως να παλέψει για τον εαυτό του και τους άλλους, όσους είχαν απομείνει.

Πέρασαν άλλες δύο ώρες μέσα στον εφιάλτη, και τότε, άγρια νύχτα ακόμη, άκουσαν τον Τζούσου, το παιδί από τη Σιέρα

---

* Το *Sinehzani* ή χτυπήματα στο στήθος είναι μια τελετή που πραγματοποιείται ως ένδειξη πένθους για τους Σίτες μιάμηδες, ειδικά για τον μιάμη Χουσεϊν ιμπν Αλί, σε ομάδες ή σε τζαμιά και σε άλλους χώρους λατρείας (*hussainiya*). Συνήθως, ομάδες πενθούντων παρελαύνουν στους δρόμους και θρηγούν ψάλλοντας και απαγγέλλοντας θρησκευτικά ποιήματα και χτυπώντας το στήθος τους σε ανάμνηση του μαρτυρίου του μιάμη Χουσεϊν στο περιστατικό της Καρμπαλά. Αυτή η παράδοση υπήρχε στους Άραβες και αργότερα πήρε τη σημερινή μορφή με το χτύπημα του στήθους συνοδευόμενο από ειδικούς θρήνους. Τα πένθιμα σιτικά συγκροτήματα της Τεχεράνης συνήθως κινούνται στους δρόμους κουβαλώντας λάμπες παραφίνης υπό πίεση, ειδικές σημαίες και δάδες και θρηγούν χτυπώντας το στήθος τους στον ρυθμό πένθιμων ποιημάτων.

Λεόνε, να φωνάζει και να χειρονομεί έντονα: «Φως! Δείτε εκεί απέναντι! Φως! Είναι στεριά, σίγουρα είναι! Βλέπω φώτα!».

Άρχισαν όλοι να φωνάζουν από χαρά και να αναθαρρούν πλέον, αφού κάποιοι δεν είχαν άλλο κουράγιο να παλέψουν.

Ο Ασκάν, που είχε βοηθήσει αρκετούς κρατώντας τους για να ξεκουραστούν, επιβεβαίωσε τα λεγόμενα του Τζούσους: «Ναι! Είναι στεριά! Σωθήκαμε, αδελφια! Ακούστε με όμως. Μη βιαστείτε και μην κολυμπάτε γρήγορα, υπάρχει κίνδυνος εξάντλησης. Πάμε σιγά σιγά και θα φτάσουμε, τώρα είμαστε κοντά...».

Ο ίδιος, ρεαλιστής από μικρός, δεν πίστευε στα θαύματα. Αλλά ένα τέτοιο συντελούνταν μπροστά του. Η οργή της θάλασσας κόπασε, όπως κι ο αέρας, κι αυτό τους έδωσε την ευκαιρία να βγουν σώοι στη στεριά. Το καραντί έφυγε με μιάς, σαν να το άρπαξε ένα γιγάντιο χέρι και να το εξαφάνισε! Ησύχασε το νερό, έφυγε η βουή, άλλαξε το τοπίο, ξεμύτισε η ελπίδα. Οι ψυχές των ζωντανών αναθάρρησαν κι ήταν σαν να ξαναγεννήθηκαν. Φως από το σκοτάδι.

Παρά την εξάντλησή τους, χτυπούσαν τα χέρια τους στη θάλασσα κι ο καθένας έλεγε ένα τραγούδι της πατρίδας του. Όχι όμως ο Ασκάν, που θρηνούσε μέσα του, αδυνατώντας να χαρεί για τη διαφαινόμενη σωτηρία του. Θυμήθηκε όμως τον Ομάρ Καγιάμ που διάβαζε από μικρός, σταθερό δώρο των εξαιρετικών γονιών του. Αυτό που είχε πει ο αγαπημένος του ποιητής τού έδωσε φτερά: «*Να είσαι εντυχημένος γι' αυτή τη στιγμή. Αυτή η στιγμή είναι η ζωή σου, άρπαξέ την*». Θυμήθηκε επίσης και τα σοφά λόγια ενός άλλου αγαπημένου του, του Τζελαλαντίν Αλ Ρουμί: «*Η πληγή είναι το σημείο απ' όπου μπαίνει μέσα σου το φως. Πρέπει να μπει.*

Άκου τον ήχο των δικών σου κυμάτων. Ξεκίνα ένα τεράστιο εγχείρημα, όπως ο Νώε. Σώσε και σώσου».

Στη συνέχεια πήγε κοντά στον Φασμάν από το Κονγκό, που ένιωθε αποκαμωμένος, και τον βοήθησε να κολυμπήσει. Το ρεύμα τούς έβγαλε σε ένα σημείο όπου δεν υπήρχε ακτή. Μονάχα βράχια, δίχως να μπορούν να ξεχωρίσουν άλλα πράγματα. Τα φώτα πια είχαν χαθεί. Κι όπως υπολόγιζαν, ήταν κάπου παραδίπλα, αλλά δεν έβλεπαν λόγω των βράχων και των βουνών. Ίσως και να τους βόλευε, γιατί θα απέφευγαν δυσάρεστες εκπλήξεις. Υπήρχαν φήμες ότι απ' όσους έβρισκαν, άλλους τους χτυπούσαν και τους έστελναν πίσω με σκάφη του Λιμενικού, άλλους τους έβαζαν σε άθλιες φυλακές, κάποιους τους σκότωναν κιόλας!

Ήταν τόσο συγκεχυμένες οι πληροφορίες που κυκλοφορούσαν εκεί όπου έμεναν, ώστε δεν ήξεραν τι θα συναντούσαν. Μέσα στα χαμόσπιτα σε μια εγκαταλειμμένη περιοχή της Σμύρνης, το Μπασμπανέ, εκεί όπου τους μετέφεραν οι διακινητές με ένα φορηγό της κακιάς ώρας από την Κωνσταντινούπολη, δίπλα σε ποντίκια και κατσαρίδες, ακούγονταν απίθανα πράγματα. Όμως δε θα τους κρατούσε τίποτα και τίποτα δε θα τους απέτρεπε από το ταξίδι που ονειρεύονταν και σχεδίαζαν. Κάποιοι έδωσαν όλα τους τα λεφτά, αρκεί να έφευγαν. Κι ας είχαν μείνει νησιτικοί, κι ας περίμεναν μία ολόκληρη μέρα μέσα σε λάσπες μέχρι να φανεί η βάρκα.

Δεν είχαν χρόνο για σκέψεις. Έπρεπε να βιαστούν. Με μερικές ακόμα απλωτές έφτασαν κοντά σε έναν γιγάντιο βράχο που εξείχε και περιβαλλόταν από άλλα βράχια. Ήταν ένα απόκοσμο τοπίο που όμως δεν τους φόβιζε. Είχαν καταφέρει να μείνουν ζωντανοί και μπορούσαν να πατήσουν

γη. Μπροστά τους υπήρχε ένα μικρό κομμάτι στεριάς, κυκλωμένο από θάλασσα και βράχους, σαν σκηνικό ταινίας. Ένα σκοινί τούς βοήθησε να ανεβούν πάνω και τότε είδαν μια μικρή εκκλησιά, σανίδα σωτηρίας τους. Οι μισοί έσκυψαν και φιλούσαν τη γη, οι άλλοι, επίσης γονατιστοί, ξερνούσαν προσπαθώντας να πάρουν βαθιές ανάσες. Από τον θάνατο στη ζωή. Άρχισαν να αγκαλιάζονται νιώθοντας ότι ξαναγεννήθηκαν.

Μέσα στη σιγαλιά ακουγόταν μόνο μία φράση: “*Allahu Akbar*”. Γι’ αυτούς, ο Θεός ήταν μεγάλος. Εκείνοι που χάθηκαν στο νερό δεν πρόλαβαν να το διαπιστώσουν. Η θάλασσα έκοψε το νήμα της ζωής τους.

Έπειτα από μερικές ακόμα ανάσες που χρειάζονταν τα πνευμόνια τους, ανέβηκαν τα σκαλιά που οδηγούσαν προς την εκκλησία, ένα λευκό πετράδι στον βράχο, σαν αεροφωλιά. Όπως ανηφόριζαν, ακούστηκε ένας θόρυβος που τους φόβισε πολύ, δημιουργώντας αναταραχή.

“*Quiet*”, είπε ψιθυριστά ο Ασκάν, προσπαθώντας να τους ηρεμήσει.

Όμως, σαν τους είχε χτυπήσει ένας κεραυνός, έφυγαν πανικόβλητοι, πέρασαν δίπλα από την εκκλησία και χάθηκαν στο σκοτάδι, δίχως καν να ξέρουν τι θα συναντήσουν μπροστά τους. Μάτωναν τα ξυπόλυτα πόδια τους αλλά τους ένοιωζε μόνο να φύγουν προς τα βουνά, σαν αγέλη προβάτων που σκορπίζει μπροστά σε λύκους.

Ακόμα κι ο νεαρός από τη Σιέρα Λεόνε που είχε μείνει δίπλα στον Ασκάν, τον οποίο εμπιστευόταν, αφού κοντοστάθηκε για λίγο, του είπε ψιθυριστά: «Θα φύγω κι εγώ, φοβάμαι εδώ...».

«Κάτσε να...»

Πριν αποσώσει τη φράση του, ο Τζούσους είχε εξαφανιστεί, πηδώντας σαν αγριοκάτσικο στα χώματα και στις πέτρες.

Σάστισε ο Ασκάν, που αδυνατούσε να καταλάβει πώς όλοι αυτοί οι άνθρωποι επέλεξαν να ρισκάρουν κι άλλο τη ζωή τους φεύγοντας σαν αγρίμια μέσα στη νύχτα και μπαίνοντας σε ένα δάσος που μπορεί να είχε από γκρεμούς μέχρι άγνωστες παγίδες. *Μήπως όμως έκαναν το σωστό; Μήπως...* Η σκέψη του διακόπηκε από μια κραυγή που ακούστηκε. Ακολούθησε θόρυβος από πέτρες που κυλούσαν στο χώμα, ξανά εκείνη η ανθρωπίνη κραυγή αγωνίας και μετά σιωπή.

Πολύ γρήγορα ακούστηκαν φωνές.

«Βαλίντ, Βαλίντ, είσαι καλά;»

Ο Βαλίντ... Το παιδί από το Αφγανιστάν... Θεέ μου, έπεσε... Τέντωσε το αυτί του μήπως ακούσει κάτι, το σιδήποτε. Σιωπή. Νεκρική σιγή. Καμία άλλη λέξη. Ούτε από τον Βαλίντ ούτε από τους υπόλοιπους, που δεν έδωσαν το παραμικρό σημείο ζωής. Τα είχε χαμένα. Ξεκίνησε να φωνάζει κι αυτός τον Βαλίντ, καμία απόκριση όμως.

Σε ελάχιστα λεπτά, η βροχή που είχε ξεκινήσει μετατράπηκε σε καταιγίδα. Μια θάλασσα έπεφτε από τον ουρανό. Κι αυτός, κατατρομαγμένος, τρανταζόταν από τις αστραπές και τις λάμψεις. Γλιστρώντας, παραπατώντας και πέφτοντας για να φτάσει σε μια σπηλιά που είχε δει με τη βοήθεια των αστραπών, ευχήθηκε να κατάφερνε να κρυφτεί εκεί μέχρι να κοπάσει η καταιγίδα.

Κάτι τον χτύπησε στο κεφάλι, και βγάζοντας ένα ουρλιαχτό που πρέπει να ακούστηκε ως την Τουρκία, έπεσε στο πετρώδες έδαφος. Ένα δεύτερο ουρλιαχτό –από το βίαιο σκίσιμο στο γόνατο– τρώμαξε τους κατοίκους της σπηλιάς που

ξεμπούκαραν πανικόβλητοι. Ήταν νυχτερίδες, σμήνος ολόκληρο, και ταράχτηκε πολύ απ' την έξοδό τους.

Αποφάσισε ότι δε θα καθόταν ούτε λεπτό εκεί, θεωρώντας ότι μπορεί να έβρισκε κι άλλους μπελάδες. Κατέβηκε κουτροβαλώντας και νιώθοντας τα παπούτσια του –ήταν ένας από τους ελάχιστους που τα κράτησε– να ζυγίζουν έναν τόνο από το νερό της θάλασσας και τ' ουρανού. Είχαν όμως διασωθεί λόγω των σφιχτών κορδονιών, τη στιγμή που οι περισσότεροι τα είχαν χάσει στη θάλασσα.

Άρχισε να πονάει έντονα το πόδι του αλλά δεν κοντοστάθηκε. Βρέθηκε ξανά στα τιμεντένια σκαλοπάτια, αυτά που τους έσωσαν τη ζωή όταν βγήκαν από τη θάλασσα. Ζύγισε την κατάσταση και χωρίς δεύτερη σκέψη ανέβηκε προς την εκκλησία. Υπήρχε ένα υπόστεγο που θα τον προστάτευε από τη νεροποντή κι αυτό ήταν το μόνο που ήθελε εκείνη τη στιγμή.

Κάθισε να πάρει μια ανάσα κι εκεί ξέσπασε σε ένα γοερό κλάμα που τον έκανε να τρानτάζεται ολόκληρος. Άρχισε να τρίβει τα μελανιασμένα χέρια του για να ζεσταθεί, αλλά ήταν τόσο βρεγμένος ώστε όλα φάνταζαν μάταια. Ο δυνατός αέρας «ξύριζε» το πρόσωπό του και μέσα σε ελάχιστα λεπτά άρχισε να τρέμει σύγκορμος. *Δεν πέθανα στη θάλασσα, θα πεθάνω στη στεριά...* σκέφτηκε.

Σπρωγμένος από την τεράστια δύναμη της επιβίωσης, σηκώθηκε με αργές κινήσεις λόγω των πόνων στο γόνατο και πήγε προς την κλειστή πόρτα της εκκλησιάς. Την έσπρωξε ενστικτωδώς και τότε διαπίστωσε με έκπληξη ότι ήταν ξεκλείδωτη. Δίστασε για λίγο αλλά αποφάσισε να μπει. Το πυκνό σκοτάδι δεν τον άφηνε να δει το παραμικρό, οπότε έμεινε στη θέση του, δίχως να κάνει βήμα, περιμένοντας βοήθεια

από τις αστραπές. Και σε μία απ' αυτές, έντονη, δυνατή, παρατεταμένη, είδε πάνω σ' ένα περβάζι ένα κουτί με σπύρια. Άπλωσε το χέρι του ψαχουλεύοντας και το πήρε στην παλάμη του. Έπειτα από τρεις αποτυχημένες προσπάθειες κατάφερε να ανάψει ένα με τρεμάμενα χέρια, κι αυτό τον βοήθησε να δει μια στοίβα με κεριά. Άναψε δύο και τα βύθισε σε ένα σιδερένιο κουτί με άμμο όπου υπήρχαν και άλλα, σβηστά.

Φωτίστηκε κάπως ο χώρος και τότε έμεινε κατάπληκτος. Το εκκλησάκι ήταν χωμένο στον βράχο, σαν να το είχε φυτέψει ένα γιγάντιο χέρι. Ρίγησε από την ομορφιά και τη συγκίνηση κι ήρθαν στον νου του τα πρόσωπα της μάνας και της αδελφής του. Τα δάκρυα αυλάκωσαν τα μάγουλά του και ξανάρχισε εκείνο το τρέμουλο. Το βλέμμα του καρφώθηκε σε δύο εικόνες. Η μία ήταν η Παναγιά των χριστιανών που κρατούσε στα χέρια της τον μικρό Χριστό, η άλλη ήταν ο Χριστός με λευκά άμφια.

Στάθηκε προσοχή μπροστά τους, σαν να απέδιδε τιμή σε κάποιους υψηλόβαθμους αξιωματικούς. Κι έμεινε έτσι, ακίνητος, με σκυμμένο το κεφάλι από σεβασμό. Δεν ήταν χριστιανός αλλά σεβόταν τα πάντα κι είχε διαβάσει πολλές ιστορίες για την Άσπιλη Μητέρα.

«Άσπιλη», ψέλλισε, κι ακούμπησε την εικόνα σαν να ακουμπούσε διαμάντι. Ο νους του πήγε σ' αυτούς που χάθηκαν στη θάλασσα και σ' εκείνους που έφυγαν προς το βουνό. Κοίταξε το ταβάνι και μονολόγησε: «Βοήθησέ τους να σωθούν, να ζήσουν...».

Ένωθε αποκαμωμένος, εξαντλημένος, ανήμπορος ακόμα και να κουνηθεί. Σύρθηκε όμως κοντά στο φως των κεριών και τότε είδε το ματωμένο παντελόνι του, μια μεγάλη αιμάτινη στάμπα γύρω από το γόνατο. Σήκωσε προσεκτικά

το βρεγμένο ρούχο. Μια μεγάλη πληγή ήταν η «κληρονομιά» από την επίσκεψη στη σπηλιά των νυχτεριδίων κι ήξερε ότι αυτό ήταν μεγάλο πρόβλημα. Δεν είχε τίποτα για να το καθαρίσει. Ίσως όταν ξημέρωνε να έψαχνε να βρει κάποιο πανί.

Πονούσε παντού κι ένιωθε σαν να είχε φάει ξύλο. Του ήρθε ίλιγγος μόλις σκέφτηκε αυτά που συνέβησαν το τελευταίο διάστημα. Άρον άρον φυγή από την Τεχεράνη μετά τη φυλάκιση του πατέρα του από το καθεστώς, μετά Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη σε άθλιες συνθήκες από τις συμμορίες, Μπαντεμί, ναυάγιο, οι θάνατοι της μητέρας και της αδελφής του.

«Αυτή είναι η κόλαση...» είπε και ξέσπασε ξανά σε κλάματα.

Δεν ήξερε καν τι θα κάνει και τι του επεφύλασσε η πορεία. Σηκώθηκε από το έδαφος, άναψε μερικά επιπλέον κεριά και πλησίασε τα χέρια του για να τα ζεστάνει η φλόγα, νιώθοντας την ανάγκη να ξαπλώσει και να κλείσει λίγο τα μάτια του. Ήταν σαν να τα τρυπούσαν καρφίτσες.

Του ήταν αδύνατο να καταλάβει, αν και αποκαμωμένος, πόση ώρα είχε κοιμηθεί, όταν πετάχτηκε πάνω μούσκεμα στον ιδρώτα, πιάνοντας ενστικτωδώς τον γοφό του. Τότε θυμήθηκε ότι είχε μια τεράστια μελανιά, «απόκτημα» από το μαρτυρικό ταξίδι από την Κωνσταντινούπολη στη Σμύρνη. Εφτά ώρες στην καρότσα ενός άθλιου φορτηγού, που πήγαινε από χωματόδρομους για να μη γίνει αντιληπτό, με τον κόσμο να υποφέρει στη διαδρομή και να «χτυπιέται» πέρα δώθε. Μόνο σακιά θα μπορούσαν να κουβαλήσουν σε τέτοιες συνθήκες.

Μετά η επόμενη ταλαιπωρία στο Μπαντεμί, πάλι με ένα εξουθενωτικό ταξίδι, όπου είχε και χειρότερα, αφού τους έβαλαν σε ένα «κατάλυμα» όπου δε θα έμεναν ούτε ζώα! Πηγαινοέρχονταν τα ποντίκια και οι κατσαρίδες, μύριζε μούχλα

και εμετό, με τους δυστυχισμένους «Αγιάννηδες», άθλιους και ταλαίπωρους, να εισπνέουν σκόνη και βρόμα. Όλοι μύριζαν σαν ζώα που δεν είχαν πλυθεί ποτέ κι έπρεπε να το συνηθίσουν. Ακόμα και το νερό που έπιναν ήταν άθλιο, αλλά δεν είχαν άλλη επιλογή. Το ίδιο και στο φαγητό. Φαγητό βάφτιζαν μια άθλια κονσέρβα, πιθανόν χαλασμένη από την πολυκαιρία. Μία στον καθένα για μια ολόκληρη μέρα. Χαλασμένη ξε-χαλασμένη, την εξαφάνιζαν μέσα σε δευτερόλεπτα.

Εκεί, σε μια άθλια γωνιά, σφιχταγκαλιασμένος με τη μάνα και την αδελφή του, έκλαιγαν τον ζωντανό πατέρα τους, τον Ζαλίλ. Ο Ασκάν είχε προσπαθήσει να τους δώσει κουράγιο· μάταιος κόπος. «Πώς κάνετε έτσι σαν να πέθανε; Ελάτε στα συγκαλά σας επιτέλους! Φυλακή τον έβαλαν, δεν τον πυροβόλησαν κιόλας! Σε λίγο καιρό θα τον αφήσουν. Το κάνουν για να τον φοβίσουν. Συνηθισμένη τακτική», τους είχε πει. Ήξερε όμως και ο ίδιος ότι ήταν θέμα χρόνου η εκτέλεση του πατέρα του. Γι' αυτό και τις πίεσε, μετά τη σύλληψή του, να πάρουν όσα χρήματα υπήρχαν κρυμμένα στο σπίτι και να εξαφανιστούν, γιατί κι εκείνοι θα είχαν την ίδια τύχη.

«Καταλαβαίνεις ότι με βάπτισαν κατάσκοπο των Κούρδων; Ότι με τύλιξαν σε μια κόλα χαρτί για να μη γλιτώσω; Τουλάχιστον εσείς να σωθείτε, αμαρτία είναι να χαθούμε όλοι», είπε ο Ζαλίλ στη γυναίκα του, την Γκούλ Σιρίν, τη στιγμή που ντυνόταν για να ακολουθήσει το τάγμα εφόδου που εισέβαλε στο σπίτι του.

Όταν εκείνη αντέδρασε λέγοντας ότι θα παραμείνει κοντά του, ο Ζαλίλ αγρίεψε. «Θα σκοτώσουν και τα παιδιά μας! Να τα πάρεις και να εξαφανιστείτε πριν να είναι αργά. Αντίσταση από το χώμα δεν έκανε κανείς! Πρέπει να ζήσουν, το καταλαβαίνεις;»

Εκείνη τον εκλιπαρούσε με δάκρυα στα μάτια. «Γιατρός είσαι, έχεις βοηθήσει κόσμο, θα το καταλάβουν και δε θα σου κάνουν κακό. Όλες οι κατηγορίες θα πέσουν στο κενό. Θα μείνουμε εδώ και θα παλέψουμε για τη δικαίωσή σου. Τουλάχιστον εγώ. Τα παιδιά ας φύγουν».

«Δεν ξέρεις τι σου γίνεται!» ήταν η τελευταία κουβέντα που άκουσε από το στόμα του.

Ο Ασκάν, με δάκρυα στα μάτια, εξήγησε στη μητέρα του ότι «ο πατέρας δυστυχώς έχει δίκιο». Κι όταν την επόμενη μέρα έμαθε για κάποιες εκτελέσεις συλληφθέντων και ταυτόχρονα συλλήψεις των οικογενειών τους, πίεσε πολύ μάνα κι αδελφή, πλήρωσε αδρά κάποιους ανθρώπους που ήξερε, παράτησαν τα πάντα κι έφυγαν για την Τουρκία.

Δάκρυα αυλάκωσαν το πρόσωπό του, αφού πλέον τους είχε χάσει όλους και βρισκόταν ανήμπορος σε μια χριστιανική εκκλησία, έτοιμος να καταρρεύσει. Θυμήθηκε τα λόγια του πατέρα του που τον εκπαίδευε από μικρό: *«Πρέπει να μάθεις να επιβιώνεις. Κι όταν, με το καλό, γίνεις γιατρός, θα έχεις την ευτυχία να σώξεις ζωές»*. Σκούπισε με την αναστροφή τα δάκρυα και ξάπλωσε πάλι από τον γερό γοφό. Έπρεπε να επιβιώσει. Η φλόγα από το κερί αναβόσβηνε στα μάτια του, κι έτσι όπως ήταν διαλυμένος ψυχικά και σωματικά, άφησε τα βαριά τσίνορα να κλείσουν.

Με εκείνη την παλιά σκούπα, που, αν είχε στόμα, θα βόγκουσε από την ταλαιπωρία, ο Ραφαήλ, σχεδόν αξιμέρωτα, προσπαθούσε να σπρώξει προς τη θάλασσα τα νερά που είχαν μαζευτεί στην *Ταβέρνα της Μαρίας* στη Μελίνα. Ποια νερά δηλαδή, ολόκληρη λιμνοθάλασσα είχε δημιουργηθεί από τη νυχτερινή θαλασσοταραχή. Μόνο καβούρια δε βρήκε εκεί στη βεράντα της ταβέρνας, ένας παράδεισος τις καλοκαιριές αλλά βάσανο τον χειμώνα, όταν θύμωνε κι αγρίευε η φύση. Ήταν σαν να τους τιμωρούσε για τις τόσες ομορφιές που έβλεπαν μήνες ολόκληρους.

«Σας το είπα από τα χτες ότι έρχεται καιρός», είπε στην Ελένη ο σκληροτράχηλος και ζυμωμένος στις δυσκολίες άντρας, που παινευόταν ότι τίποτα δεν του ξεφεύγει από τα καιρικά κι ότι θα έπρεπε να τον συμβουλευόνται μετεωρολόγοι!

«Το βράδυ να μας πεις και τα μερομήνια κι εγώ σου κάνω κακαβιά να γλείφεις τα δάχτυλά σου!» είπε η γυναίκα χαρωπά, παρότι δεν είχε κοιμηθεί καλά. Όλη τη νύχτα σειόταν ο τόπος από τους κεραυνούς, με τη νεροποντή να χτυπάει στα παράθυρα, σαν να ήθελε να εισβάλλει στα σπιτικά. Δύο φορές είχε σηκωθεί για να τσεκάρει το σπίτι και την ταβέρνα και προσευχόταν στον Άγιο Ταξιάρχη να μη γίνει

κακό, αφού κάποιος πιο τολμηρός μπορεί να ήταν με τα σκαριά τους στη θάλασσα για να βγάλουν το δύσκολο μεροκάματο. «Άκουσες κανένα κακό χαμπέρι;» ρώτησε στη συνέχεια τον Ραφαήλ, που βιαζόταν να τελειώσει το σκούπισμα και είχε τους λόγους του.

«Πού να ακούσω, βρε αδελφή; Αξημέρωτα είναι ακόμα. Πού ν' ακούσω και πώς; Μπας και θα έπαιρνε κανείς την ντουντούκα για να κάνει τον τελάλη και να μας ενημερώσει; Ελπίζω να μην υπήρχε κάνας ηλίθιος που να βγήκε με τέτοιο καιρό. Τι να κάνουν κι οι άγιοι, ο Ταξιάρχης κι ο δικός μου, ο Ραφαήλ, αν ο άλλος δεν καταλαβαίνει; Θαρρώ όμως πως δε θα τόλμησε κανείς να ξεμυτίσει. Φαινόταν από νωρίς ότι ο καιρός θ' αλλάξει. Δεν είδες τη φουσκοθαλασσιά και την αντάρα; Ούτε Αμερικανάκι δε θα έμπαινε σε σκαρί να πάει για ψάρεμα...»

«Σε βλέπω λίγο νευρικό ή μου φαίνεται;»

«Μα ούτε καφέ δεν ήπια, Ελένη, κι έπιασα τη σκούπα. Να μπορούμε να πατήσουμε...»

«Ε, κάτσε να πιεις τότε, Ραφαήλ, μη χολοσκάς».

Κοντοστάθηκε με τη σκούπα παραμάσχαλα κι είπε στην Ελένη: «Δε μου φτιάχνεις έναν να τον πάρω στη βάρκα;».

Του έβαλε τις φωνές. «Στη βάρκα; Τι θες, χριστιανέ μου, τέτοια ώρα να πάρεις τις θάλασσες;»

«Ακριβώς! Χριστιανός! Πρέπει να πάω μια βόλτα στην Παναγιά την Κρυφτή να δω μπας κι έγινε τίποτα με τέτοιο χαλασμό τη νύχτα. Μήπως μπήκανε νερά από τους βράχους κι έχουμε άλλα...»

«Να κάτσεις στ' αυγά σου και πας πιο μετά, να κάτσει κι άλλο ο καιρός. Εκεί είναι η Κρυφτή, δε φεύγει!»

Παράτησε τη σκούπα και, χωρίς να περιμένει κανέναν

καφέ, πήγε στη βάρκα του που ήταν... διεθνής! Η Krifti Boat, με την οποία το καλοκαίρι κουβαλούσε τουρίστες για να δουν αυτό το μοναδικό θέαμα. Την Παναγιά της Μελίντας, χωμένη στον βράχου τη σχισμάδα, με το θέαμα να κόβει την ανάσα. Μια Παναγιά μόνη, με τ' αγριοπερίστερα τριγύρω της, να αγναντεύει τους βράχους και τη θάλασσα και να σώζει ζωές.

Ήταν μικρούλης ακόμα όταν ο παππούς του τον πήγε εκεί με ένα παλιό σκαρί για να του διηγηθεί την ιστορία της Παναγιάς τους, όπως τη διάβασε κι εκείνος από τον γυμνασιάρχη Στρατή Μαυραγάνη στην εφημερίδα *Σάλπιγξ*.

«Στα χρόνια της Τουρκιάς κάποιος μπέης θέλησε ν' αρπάξει για το χαρέμι του μια Ρωμοπούλα, την πιο όμορφη και πιο πλούσια του χωριού. Έστειλε τον αράπη του στον πατέρα της ξακουστής στην ομορφιά χωριατοπούλας κι εκείνος απ' τον φόβο του την έδωσε. Μα τι θα έκανε κιόλας. Αν δεν την έδινε με το καλό, θα του την έπαιρνε ο μπέης με το ζόρι. Όμως η κόρη δεν ήθελε ν' ακολουθήσει τον αράπη. Πήγε εκείνος να το πει στον μπέη του. Η Ρωμοπούλα, τρελή απ' την τρομάρα της, ρίχτηκε έξω απ' το σπίτι κι άρχισε να τρέχει στην ακρογιαλιά. Ξυπόλυτη η καλομαθημένη, έτρεχε πάνω στα μυτερά χαλίκια και τα πόδια της αρχίσανε σε λίγο να ματώνουν και να ραντίζουνε τα βράχια με το αίμα τους. Μα εκείνη όλο έτρεχε. Πού πήγαινε; Δεν ήξερε καλά καλά. Σε λίγο βλέπει πίσω της τον αράπη κι άλλους πέντε Τούρκους να τη φωνάζουνε να σταματήσει. Είχε αρχίσει το κυνήγι. Ο μπέης την ήθελε με κάθε τρόπο. Έπρεπε να κάνουνε το καθετί για να την πιάσουν, αλλιώς θα έχαναν το κεφάλι τους. Τρέχει εκείνη σαν το ελάφι που κυνηγιέται από λύκους άγριους. Σε λίγο έφτασε σ' αυτό το μέρος, στην “Παναγιά Κρυφτή”. Το βουνό κατέβαινε κάθετα και χωνότανε βαθιά

μέσα στη θάλασσα. Αδύνατο να περάσει αντίκρου. Το άπονο βουνό στεκότανε μπροστά της ολόρθο, αμείλικτο, σκληρό. Ή έπρεπε να πέσει μέσα στη θάλασσα, ή να παραδοθεί στους Τούρκους που όλο και κοντεύανε. Γύρισε προς τον ουρανό τα μάτια της και παρακάλεσε ολόθερμα τη μάνα του Χριστού. Οι Τούρκοι δεν ήτανε παρά δυο βήματα μακριά της. Γελούσανε εκείνοι και γυαλίζανε τα άσπρα δόντια τους και της πετούσανε βρομόλογα. Ήτανε σίγουροι πως θα κέρδιζαν το μαξίσι απ' τον μπέη. Μα ξαφνικά μπροστά της βλέπουνε κι ανοίγει μια σπηλιά και μέσα κρύβεται η Ρωμιούλα. Τα χάσανε. Κοιτάζανε ο ένας τον άλλον άφωνοι, βουβοί, όλο τρομάρα. Τόσο φοβήθηκαν, ώστε δεν ξαναγύρισαν πίσω στον μπέη. Τράβηξαν σ' ένα μακρινό χωριό, βαπτίστηκαν κι ύστερα από χρόνια ήρθανε κι έχτισαν μπροστά σ' εκείνη τη σπηλιά, όπου μέσα είδανε να χάνεται η όμορφη χριστιανή, το χαμηλό ντουβάρι. Από τότε γιορτάζουνε εδώ σ' αυτό το εκκλησάκι την Παναγιά Κρουφή».

Την πονούσε την Παναγιά ο Ραφαήλ από μικρός και λαχτάρισε όταν την πήρε το τσουνάμι το 1986. Τα τεράστια κύματα ξεριζώσαν τα πάντα. Εκκλησιά, τοιμεντένια σκαλιά, τα πάντα. Αρρώστησε ο κόσμος μόλις συνέβη αυτό, πένθος σ' ολάκερο τον τόπο. Νεούδι ήταν όταν την ξανάχτισαν, και τότε ορκίστηκε ότι δε θα την άφηνε ποτέ μόνη, όπως και να ήταν ο καιρός.

Όλο το χωριό είχε κάνει μεγάλα γλέντια στη γιορτή Της, τη Δευτέρα του Θωμά. Κάποτε ένωσε πολύ περήφανος όταν διάβασε μεγάλφωνα ένα απόσπασμα από το βιβλίο «Ταμείον της Εκκλησίας» τις δωρεές του 1919, τότε που όλοι ξεκαρδίστηκαν στα γέλια. Κι όχι από την ανάγνωσή του, καθώς είχε φροντίσει να μάθει καλά το κείμενο, αλλά από όσα άκουγαν από το στόμα του.

«Γρηγόρης Σάββας, έναν τράγο, Παναγιώτης Γιαννέλας, το ίδιο, επίσης το ίδιο από Αγιάσο ο Ευστράτιος Κατζελέλης, Παναγιώτης Γανώσης, ένα αρνί, Κωστής Κιοντέρης, μία κατσίκια, Μοσχόβης Φρατζόγλου, έντεκα λαϊνία λάδι, Χάλακας, έναν πετεινό, η Ελένη Μανάβη 25 δραχμές...»

Ο Ραφαήλ είχε σαν σπίτι του το εκκλησάκι και δε θα έκανε πίσω από τη μουρμούρα της Ελένης.

«Όχου, δε με παρατάς! Λες και δεν ξέρω εγώ από θάλασσα, που την έχω φάει με τα κουτάλια», μουρμούρισε, κι έφυγε για την Κρουφτή, μια διαδρομή που θα μπορούσε να κάνει και με τα μάτια δεμένα! Ήξερε κάθε σπιθαμή, θάλασσας και στεριάς. Το αγίασμα κάτω από το εκκλησάκι, το «β'ζί», όπως το έλεγαν, τα θειούχα ιαματικά νερά με τη θερμοκρασία να φτάνει έως και τους 70 βαθμούς Κελσίου, τα άλλα σπήλαια, όλα τα βράχια, τα πάντα. Και τι δεν ήξερε δηλαδή. Θυμήθηκε τα λόγια ενός ντόπιου γιατρού, που, όταν τα πρωτάκουσε, έμεινε με το στόμα ανοιχτό.

«Η πηγή της Κρουφτής είναι πολύ κατάλληλη για οξείες και χρόνιους ρευματισμούς, αρθρίτιδες, αγκυλώσεις, νευραλγίες, παθήσεις συκωτιού και σπλήνας, αιμορροΐδες, καθώς και για χρόνιες γυναικολογικές παθήσεις, σαλπινγίτιδες, ενδομητρίτιδες, ωοθηκίτιδες. Το νερό της Κρουφτής έχει επίσης ευεργετική δράση σε περιπτώσεις στειρότητας».

Το χαμόγελο από τις αναμνήσεις έσβησε όταν είδε τα ξεριζωμένα δέντρα από τον χαλασμό που προηγήθηκε. Φοβήθηκε μην έπεσε κάνας βράχος πάνω στην Παναγιά και πιάστηκε η ψυχή του. Αυθόρμητα βγήκε από το στόμα του μια φράση που είχε συγκρατήσει από ένα απολυτίκιο: «Χαίρε πέλαγος Κόρη το ανεξάντλητον...». Αλλά όταν την αντίκρισε στη θέση της, μαζί με το σκέπαστρο που προστάτευε τον

κόσμο, αγαλλίασε η ψυχή του και σταυροκοπήθηκε. «Μεγάλη η Χάρη σου, Παναγιά μου».

Πλησίασε προσεκτικά για να δέσει και κούμπωσε ως τον λαιμό το μπουφάν του για να προστατευτεί από τις ανεξέλεγκτες ριπές του αέρα. Άφριζε δίπλα του το νερό κι έσκαγε στα βράχια, ένα αέναο παιχνίδι της θάλασσας όταν ζοριζόταν.

«Δεν πρέπει ν' αργήσω γιατί θα αγκριέψουν κι άλλο τα πράγματα...» μονολόγησε.

Ανέβηκε τα σκαλιά βάζοντας στο κεφάλι την κουκούλα του μπουφάν και με τρεις δρασκελιές βρέθηκε στην πόρτα της εκκλησιάς που γυάλιζε από το νερό.

«Μόλις φύγει ο χειμώνας, πρέπει να κάνω ένα βήσιμο να τη συνεφέρω», συνέχισε να μονολογεί.

Όταν άνοιξε την πόρτα και αντίκρισε ένα πτώμα στο πάτωμα, έβαλε το χέρι στο στόμα για να συγκρατήσει μια κραυγή. «Παναγιά μου καλή, βοήθα!» Σκέφτηκε να πισωγυρίσει, όπως ήταν τρομαγμένος, αλλά η αντρεία του τον συγκράτησε. Προχώρησε πατώντας στα νύχια και τότε είδε ότι το... πτώμα ανάσαινε και μάλιστα βαριά.

«Τι είναι τούτο πάλι, Παναγιά μου;»

Είδε τα λιωμένα κεριά και αναθάρρησε.

«Ένας κλέφτης δεν ανάβει κεριά. Και τι να κλέψει άλλωστε;»

Του ήρθε ένας δυνατός βήχας που δεν μπόρεσε να συγκρατήσει και τρόμαξε όταν το... πτώμα κινήθηκε κι ύστερα τον κάρφωσε με πολύ έντονο βλέμμα. Τα κατάμαυρα μάτια του δεν τον έβλεπαν απλώς, ακτίνες τον διαπερνούσαν.

Ο Ραφαήλ έκανε ένα βήμα πίσω κι έσφιξε τα χέρια του. *Να έψαχνε, άραγε, λεφτά από το παγκάρι; Και πόσα να βρει για να αξίζει τον κόπο μια τέτοια τρέλα; σκέφτηκε.*

Ο Ασκάν ήταν τρομοκρατημένος και δίστασε να σηκωθεί.
Μήπως με σκοτώσει;

Σε δευτερόλεπτα αποφάσισε να σηκωθεί κι ακούμπησε το χέρι στην εικόνα της Παναγιάς για να δείξει ότι δεν είναι εχθρός. Έπρεπε να κάνει τα πάντα για τη σωτηρία του.

“I am Askan from Iran. Castaway. Refugee! Don’t be afraid of me! I am friend!”

«Ναυαγός από το Ιράν; Πού βρέθηκε δώθε; Κι είναι μόνος του;» είπε επιφυλακτικά ο Ραφαήλ που δεν πρόλαβε να επεξεργαστεί την πληροφορία, αφού δυνατές σειρήνες αντήχησαν πίσω από τον βράχο της Παναγιάς. «Εσένα ψάχνουν;» του είπε με κοφτή φωνή και τα τσάτρα πάτρα αγγλικά του.

«Όχι... Δηλαδή δεν ξέρω... Ήμασταν πολλοί στη βάρκα που βούλιαξε τη νύχτα, αλλά οι άλλοι, όσοι σώθηκαν δηλαδή, έτρεξαν πάνω, προς το βουνό. Εγώ έμεινα εδώ γιατί δεν...» Του έδειξε το ματωμένο πόδι του, ελπίζοντας ότι αυτό θα τον γλιτώσει.

Ο ήχος από τις σειρήνες τρυπούσε τ’ αυτιά τους, ενώ πλέον ακούγονταν και φωνές, δυνατές φωνές και ουρλιαχτά. Ο Ραφαήλ προσπάθησε να βρει το κινητό του, αλλά καθώς θυμήθηκε ότι το είχε αφήσει στην ταβέρνα, βλαστήμησε.

Ο Ασκάν, πάντα χαμηλόφωνα, του είπε: «Μη με φοβάσαι, φίλε μου, είμαι γιατρός από την Τεχεράνη και θα κάνω ό,τι μου πεις».

Ο Ραφαήλ ζύγισε μέσα του τα πράγματα. Έτσι κι αλλιώς δεν μπορούσε να κάνει και πολλά, αφού δεν είχε μαζί του το τηλέφωνο. Κι έπρεπε είτε να φύγει και να τον κλειδώσει μέσα είτε να τον πάρει μαζί του μέχρι να δει τι θα κάνει στη συνέχεια. *Δεν ξέρω αν είναι ρίσκο, αλλά δε μου πάει η καρδιά*

να τον αφήσω εδώ έτσι ματωμένο και ταλαίπωρο. Η Παναγιά μαζί μου...

Τον ξανακοίταξε με ένα βλέμμα λύπησης, και αφού του έκανε νόημα, του είπε: «Έλα, πάμε... Μπορείς να περπατήσεις;».

«Μπορώ... Πού θα πάμε;»

«Στο χωριό... Είναι κοντά... Έλα, μη φοβάσαι...»

Ο Ασκάν ακολούθησε τον άγνωστο άντρα κι έτρεμε ολόκληρος, σαν ψάρι έξω από το νερό.

«Με λένε Ραφαήλ».

«Α, Ράφα».

«Όχι Ράφα! Ρα-φα-ήλ! Ραφαήλ!»

Ο Ασκάν έκανε κάτι που ανάγκασε τον Ραφαήλ να γουρλώσει τα μάτια. Υποκλίθηκε μπροστά του και του φίλησε το χέρι!

«Μα τι κάνεις;»

«Είσαι καλός άνθρωπος και μου σώζεις τη ζωή!»

Μπαίνοντας στη βάρκα, το τρέμουλο του Ασκάν έγινε ανεξέλεγκτο. «Άκουγε» ξανά τα ουρλιαχτά στο αναποδογύρισμα της βάρκας μερικές ώρες πριν, «έβλεπε» τα πτώματα γύρω του, το άψυχο κορμί της μάνας του, τα γουρλωμένα από τον πανικό μάτια των ναυαγών, «ένιωθε» τις ξυραφίες του νερού, εκείνο το συναίσθημα του τρόμου που σπαράλιαζε τα σωθικά τους, ξαναζούσε το σφιχταγκάλισμα του θανάτου που τους κύκλωνε. Ποτάμια κυλούσαν τα δάκρυά του κι έτρεμε σύγκορμος, με τους εφιάλτες να του κόβουν την ανάσα, να τον αρπάζουν απ' τον λαιμό και να τον πνίγουν.

Πήγε στο πίσω μέρος της βάρκας, πιάστηκε από την τέντα, κοίταξε το νερό και μ' ένα ουρλιαχτό έσκισε μεμιάς θάλασσα κι ουρανό. Τρόμαξαν τα πουλιά από τον σπαραγμό του, σκοτείνιασε ο τόπος από το σπαρτάρισμα της ψυχής του.

Τα έχασε ο Ραφαήλ κι έκοψε κι άλλο ταχύτητα για ν' αφήσει τον άντρα να θρηνήσει. *Χάσαμε την ανθρωπιά μας, σκληρώναμε και γίναμε πετσιά. Μάθαμε να ζυγίζουμε τους ανθρώπους ανάλογα με το χρώμα τους, την πατρίδα τους, την τσέπη τους, τη δουλειά τους, την όψη τους, ακόμα και τη θρησκεία τους. Βουλιάξαμε. Και πρέπει να ντρεπόμαστε...* αναλογίστηκε. Κατόπιν, έβγαλε το μπουφάν του και το έτεινε προς το μέρος του Ασκάν. «Φόρεσέ το, θα νιώσεις καλύτερα», τον προέτρεψε.

Εκείνος κούνησε το κεφάλι του αρνητικά και με μια βαθιά ανάσα προσπάθησε να ελέγξει τους λυγμούς του.

Ο Ραφαήλ παρατήρησε το νερό, άφησε για πολύ λίγο το τιμόνι και τον πλησίασε. Έδειχνε άγριος! «Φόρεσέ το, σου λέω! Το χρειάζεσαι!» επανέλαβε επιτακτικά.

Ο Ασκάν το πήρε, το φόρεσε, κούνησε τους ώμους του για να ζεσταθεί κι άφησε το βλέμμα του να πλανηθεί στο νερό, να χαθεί στα σκοτάδια του. Ήταν ο υγρός τάφος των αγαπημένων του, ο τόπος μαρτυρίου τους. Δεν ξανάνοιξε το στόμα του, μέχρι που έφτασαν στην ξύλινη αποβάθρα που είχε φτιάξει ο Ραφαήλ μπροστά στην *Ταβέρα της Μαρίας*.

Η Ελένη άπλωνε κάτι βρεγμένες κουρελούδες στο κάγκελο και αιφνιδιάστηκε βλέποντας τον Ραφαήλ με έναν άγνωστο. «Πού τον... ψάρεψες αυτόν; Μα στο νερό τον βρήκες, άνθρωπέ μου; Ποιος είναι αυτός;»

Με γρήγορες κινήσεις έδεσε τη βάρκα και της είπε δυνατά: «Φέρε γρήγορα μια κουβέρτα! Έγινε ναυάγιο τη νύχτα στην Κρυφή και τον βρήκα τον δόλιο μέσα στην εκκλησιά παγωμένο! Πρόσφυγας είναι. Πρέπει να είναι κάμποσοι ακόμα γιατί άκουσα σειρήνες περιπολικών στον απάνω δρόμο, στα χαλάσματα».

Μέσα σε ελάχιστα λεπτά ο Ασκάν ήταν καθισμένος στο κέντρο της ταβέρνας, τυλιγμένος με μια κόκκινη κουβέρτα με κρόσια. Η Ελένη τού είχε σεργιρίζει μια μεγάλη κούπα με τσάι, που ο άμοιρος ρουφούσε με μανία κι ας καιγόταν το στόμα του.

«Φτιάξε μια γρήγορη σούπα να στυλωθεί ο άνθρωπος! Ποιος ξέρει από πότε έχει να φάει!»

«Ραφαήλ, άσε τις διαταγές και κοίτα να δεις τι θα κάνουμε. Πρέπει να ενημερώσουμε. Δεν μπορούμε να τον κρατήσουμε εδώ για πολύ, το καταλαβαίνεις, έτσι;»

Πριν αποσώσει την κουβέντα της, μπήκε στην ταβέρνα ο Ταξιάρχης Κουσούνελης, το «πρακτορείο Ρόιτερς» του χωριού, γνώστης κάθε είδησης και πληροφορίας που αφορούσε ολόκληρη την περιοχή. Με έναν απίθανο τρόπο μάθαινε τα πάντα κι αυτό ήθελε ιδιαίτερο ταλέντο. Έτσι, ενημερώνοντας τον κόσμο, κέρδιζε κεράσματα και πολύ χαιρόταν γι' αυτό.

Μπήκε λοιπόν φουριόζος κουνώντας τα χέρια του. «Τ' ακούσατε; Μάζεψαν κάμποσους μετανάστες πάνω από την Παναγιά και τους πάνε στις δομές! Δεν έμαθα λεπτομέρειες αλλά θα ξέρω αργότερα». Βλέποντας όμως τον Ασκάν τυλιγμένο με μια κουβέρτα, είδε μπροστά του πεδίο δόξης λαμπρό! «Δηλαδή, έσκασαν πολλοί, ε; Πήξαμε πια και δεν ξέρω αν μπορούμε να...»

Ο Ραφαήλ τού έκοψε τη φόρα. «Μη ρωτάς και άμε φέρε μπαμπάκι και βάμμα. Έχει ματώσει στο πόδι και πρέπει να τον περιποιηθούμε τον δόλιο».

Η Ελένη όμως του τα χρωστούσε: «Δηλαδή εσύ ξυπνάς και σκέφτεσαι πού θα κάνεις κουτσομπολιό και ποιον θα πιάσεις στο στόμα σου; Έλεος πια! Ασχολήσου με τα δικά σου, έχεις γίνει κουραστικός...».

Παράλια της Μυτιλήνης, εκεί όπου το θεριό, η θάλασσα, καταπίνει ανθρώπους σκορπώντας πένθος και πόνο. Ο Ασκάν, γιατρός από το Ιράν, καταφέρνει να βγει στα βράχια από τα άγρια κύματα, έχοντας δει τη μητέρα και την αδελφή του να πνίγονται. Η ζωή τον διαλύει και του επιφυλάσσει κι άλλα δεινά. Βλέπει ανθρώπους να τον αντιμετωπίζουν σαν μίσημα, ένα σκουπίδι που πρέπει να πεταχτεί. Η Ευρυδίκη, δασκάλα στις δομές προσφύγων, του δείχνει ότι υπάρχουν ακόμη άνθρωποι, στηρίζοντας της γης τους κολασμένους. Ο πατέρας της, ένας αρτηριοσκληρωτικός συνταγματάρχης, τη διώχνει από το σπίτι θεωρώντας ότι τον διασύρει με τη στάση της! Τότε η ζωή σκηνοθετεί μια ιστορία που θα έκανε και τους πιο ασυγκίνητους να λυγίσουν.

Ένα θρίλερ, ένα μυστήριο με δύο δολοφονίες και δίπλα δίπλα η ψυχή, η ανθρωπιά, η απανθρωπιά, η αχαριστία, η δικαίωση, ο θρίαμβος της ζωής, με φόντο το νησί του Αρχάγγελου, της Σαπφούς, του Ελύτη, του Μυριβήλη, του Θεόφιλου.

ΕΝΑΣ ΥΜΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ
ΚΑΙ ΤΗ ΣΑΡΩΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ,
ΠΟΥ ΣΑΝ ΤΗΝ ΑΛΜΥΡΑ ΛΕΙΑΙΝΕΙ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΙΟ ΚΟΦΤΕΡΑ ΒΡΑΧΙΑ.

Εκδόσεις **ΨΥΧΟΓΙΟΣ**
psychogios.gr

ISBN: 978-618-01-5206-7

ΚΩΔ. ΜΗΧ. ΣΗΜ. 26362